

KÜLTÜR DÜNYASI

İnsan, mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını da düşünmeli...

ATATÜRK

- İ. H. BALTACIOĞLU ..... Millet Birliği Gelenek Birliğidir.
İ. H. BALTACIOĞLU ..... Introduction à la Sociologie de l'Education.
A. R. ERGÜVEN ..... Yalnızlar
Afet İNAN ..... 750 yıl Önce Anadolu'da bir Türk Kadınının Kurduğu Tıbbiye.
Ş. Aziz KANSU ..... Türkiye Tabiatını Korumak İçin.
Fuat PEKİN ..... Adam Mickiewicz
A. Süheyl ÜNVER ..... Türk Tababetinin 750 inci Yılı.

UNESCO YAYINLARI — KÜLTÜR HABERLERİ
SANAT HAREKETLERİ

MART — NİSAN 1956

Sayı: 22-23

KÜLTÜR DÜNYASI

Aylık Dergi

- İmtiyaz sahibi** : UNESCO Türkiye Milli Komisyonu
273. Atatürk Bulvarı. Ankara. Tel.
25684.
- Dergi İdare Heyeti** : Prof. Dr. Yavuz Abadan, Dr. Arif
Payashoğlu, Dr. Necat Erder, Namık
Katoğlu, Dr. A. Şeref Gözübüyük.
- Yazı işlerini fiilen idare
eden mesul müdür** : Prof. Dr. Yavuz Abadan.
- Yayın komitesi** : Prof. Dr. Yavuz Abadan, Prof. Fikret
Arık, Prof. Bedrettin Tuncel, Dr. Arif
Payashoğlu, Dr. Necat Erder, Meün
And, Bülent Ecevit, Bilge Karasu.
- Cari Hesap** : Ankara, İş Bankası, Yenişehir Şubesi,
427 Dj.
- Basıldığı yer** : Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

KÜLTÜR DÜNYASI

UNESCO TÜRKİYE MİLLÎ KOMİSYONU TARAFINDAN
HER AYIN ONBEŞİNDE ÇIKARILIR DERGİ

Mart - Nisan 1956

Sayı : 22-23

MİLLET BİRLİĞİ GELENEK BİRLİĞİDİR

İ. Hakkı BALTACIOĞLU

Konuşurken kullandığımız binlerce kelime vardır. Bunların kesin anlamını düşünmeden kullanırız! Onun için konuşurken çok defa anlayamayız. Oysaki düşüncelerimiz arasında hiç bir ayrılık yoktur. Yine, konuşurken anlaştığımızı sanırız. Oysaki anlayışlarımız arasında büyük ayrılıklar vardır. Bilginler bu kargaşayı ortadan kaldırmak için söz yerine terim kullanmak zorunda kalmışlardır. Terimsiz bilim yapılamaz. Terimlerin özelliği yalnız bir tek anlam taşımalarıdır. Bir de bu anlamların iyice sınırlanmış olan bir gerçeği anlatmasıdır. Eğitim (*éducation*) kelimesi gibi ki konuşma dilinde beş, on anlamda kullanılır, oysaki bilim dilinde eğitimin yalnız bir anlamı vardır.

Milliyet (*nationalité*) gerçeği bugün sosyolojinin ne de olsa aydınlatmak zorunda olduğu en karanlık hemde en önemli konulardan biridir. Çünkü milliyet gerçeğinin en girift, bütün sosyal gerçekler arasında en karmaşık gerçeklerden biri olduğuna şüphe kalmamıştır. Böyle olduğu içindir ki şimdiye kadar onun objektif, bilimli denebilecek bir tanımı yapılamamıştır. "Milliyet nedir, ne değildir?" İşte eski yunan feylesoflarından, en aşağı, Ermest Renan'dan beri Batı ve Doğu bilim adamlarını uğraştıran ağır Soru! Bundan on iki yıl önce *Türke Doğru*'da bu sorunun karşılığını vermiye

çabalamıştım. Milliyeti bir milliyetçi, bir politikacı gibi sosyal bir gerçek olarak duymak başka, onu bilim kafasıyla karakterlendirip tarif etmek başka! Her girift kavram gibi milliyet kavramı da dışarıdan bakılınca, kendine benzeyen, ancak tabiatları bakımından aralarında hiç bir ilişkisi olmayan yabancı kavramlarla karıştırılmaktadır.

Burada önce milliyet gerçeğini, en çok karıştırıldığı gerçeklerden ayırmağa çalışacağım. Sonra milliyet gerçeğini, en çok kavrar gibi görünen tariflerin tenkidini yapacağım. Ondandan sonra da milliyetin objektif bir tanımını vermiye çalışacağım

Milliyet Birliği Toprak Birliği Değildir. Bazılarına göre milliyet birliği bir toprak birliğidir. Tanzimat'ın milliyet anlayışı aşağı yukarı bu anlayıştır. Bu anlayışta "milliyet" kavramı "yurt" kavramıyla karıştırılmaktadır. Gerçek şudur: toprak birliği her zaman milliyet birliğine paralel değildir. Aynı toprak üzerinde ayrı milliyetler bulunabileceği gibi ayrı toprak üzerinde de aynı milliyet bulunabilir. İngiliz adaları üzerinde aynı iklim şartlarına bağlı olarak yaşayan iki ayrı millet vardır: ırlandalılar. Buna karşılık milliyet birliğinin toprak birliğini sağladığı da görülmektedir: İsviçre'de olduğu gibi. Bir İsviçre milleti ve bir İsviçre vatani vardır.

Milliyet Birliği İrk Birliği Değildir.- Milliyeti ırkla izaha ve ırkla tarife yeltenenler de vardır. Önce önemli bir noktayı işaret edeyim. Kabul edilen, ya da reddedilen şey, Şu hükümlerden hangisidir? 1) İnsan ırkları diye bir gerçek vardır. 2) Milliyet sınırları ırk sınırlarından geçer. 3) Her milliyet öbeği bir ırk öbeğine, ya da öbeklerine karŐıdır. Bu hükümlerden birincisinin doğruluğunu kabul etmek elde değildir. Çünkü bazı insanların dedikleri gibi, at ırkı olur da insan ırkı olmaz olur mu? İrk biyolojik bir gerçektir. İrklar vardır ve birbirinden etnik, morfolojik karakterlerle ayrılmaktadırlar. İkinci hükmü ele alalım. Milliyet sınırlarına karşı ırk sınırları bulunmaktadır. Ancak, bir milliyetin içine aldığı ırk tipleri başka bir milliyetin içinde de bulunabilir. Öyle ise, milliyet ile ırk, ikiside gerçek olmak ve bir arada çalıŐmakla birlikte, aralarında tam paralellik yoktur.

İrkin milliyeti yarattığı yolundaki iddiaya gelince olmakta olan Şudur. Amerika BirleŐikleri halkı dünyanın her yanından olan akınlarla meydana gelmiş ırk karması bir halktır. Amerika BirleŐiklerine gelip yerleşen her ırk bir kaç batın sonra morfolojik özelliğini kaybederek, *Yankee* denilen Amerikan ırk tipine dönmektedir. Bu olay ırkın milliyeti değil, milliyetin ırkı yarattığı iddiasına meydan vermiŐ bulunmaktadır. Bu ülkede yaŐıyan yabancılar *Yankkee*'leŐmekle kalmıyorlar, ingiliz ırkından olan amerikalılar dahi *Yankkee*.leŐerek ingiliz soyundan gitgide ayrılıyorlar. Profesör Pittard insan ırkları üzerine olan eserinde, Avrupa'daki ingilizlerle Amerika'ya geçen ingilizler arasındaki bu ırk baŐkalaŐmasını Amerika'da sapan gibi bel kemiğini eğen teknik vasıtaların kullanılması ile amerikalıların ingilizlerden daha çok uyuması gibi sebeblere bağlanmakta ve sebeblerin bunlardan ibaret olmadığını da işaret etmektedir.

İrk ile milliyetin karŐılıklıđı üzerindeki

iddia, Nazi çığırının temel düşüncelerinden biri olduğunu biliyoruz. Bu düşüncenin doruk noktası Alman ırkının öbür ırklar karşısında üstünlüğü iddiasıdır. Kuvvetini Arthure de Gombineau'nun *Essai sur l'inégalité de races humaines* adlı eseriyle ortaya attığı teoriden alan alman ırkçılığı yahudi düşmanlığının doğurduğu bir ideolojiden başka bir şey değildir.

Milliyet Birliği Kültür Birliği değildir.- Ernest Renan'dan beri milliyet anlayışı ruhçu bir hareket taŐımaktadır. Renan'a göre milliyet ruhî bir birlik, bir *unité Psychologique*'dir. Bu anlayış etnik ve fizik anlayıŐa karşı durduğu zaman pek yerindedir. Ancak, milliyeti bir ruh gerçeği olarak aldıktan sonra onu ruhi soydan olan din, mezhep, tarikat, hattâ medeniyet gibi bütün öteki ruhî birliklerden ayırmak gerektir. Milliyet dediğimiz ruhi gerçeğin ayırıcı vasıfları, özel karakterleri nelerdir? Şimdiye kadar bilinmiyen şey, milletin bir psikolojik birlik olduğu değil, nasıl bir pisikolojik birlik olduğudur! Milliyet gerçeğini meydana getiren psikolojik etkenler nelerdir?

Emile Durkheim çığırından bir sosyolog olan Ziya gökalp, milliyet gerçeğini vareden etkenin din ve dil birliği olduğunu, daha sonraki yazılarında ise, bu etkenin kültür birliği olduğnu söyler. Gökalp'ın bu kültür birliği" sözüyle ne düşündüğünü anlıyabilmek için "kültür" kelimesine verdiği anlamı da göz önünde bulundurmak gerektir. Gökalp'a göre, kültür bir toplumun duyucunda (*conscience morale*) yaŐıyan değer yargılarının tümüdür. İŞte din, ahlâk, zerk, dil gibi değer yargılarıdır ki kültürü meydana getirir. Nasıl ki medeniyet (civilisation)toplumun aklında yaŐıyan gerçek yargılarının, teknik kurullarının tümüdür. Gökalp'a göre dini, ahlâkı, zevki, dili bir olan toplumlar bir millettendir. Bu değerleri ayrı olanlar da ayrı milletlerdendir. Milliyet gerçeğini daha çok kavrayıcı olan bu tanım da gerçeğe pek uygun değildir.

Ziya Gökalp'in Türkçülüğü başlığı ile Avukat Bilgeay Esemeli yönünden *Kudret* gazetesinde yayınlanan güzel bir yazının üzerinde durulumuya değeri olan bir parçasını buraya alıyorum:

“Ziya Gökalp milliyetçiliği bu günkü türkçülüğe şekil veren yegâne türkçülüktür. Onun türkçülüğü, ciddi, sistemli, eser halinde ilmî bir şekilde tenkit edilmeden, Türk milliyetçiliği ayrı istikametlere yürümemek mecburiyetindedir. Zira yeni bir sistem ortaya koymadan dağınık çalışmalar faydadan çok zarar getirir. Bu nokta, türkçülük üzerinde çalışanların asla unutmayacağı ve ancak riayetinden faydalar temin edilebilen ehemmiyetli bir husustu. “*Türkçülüğün Esasları*” adlı kitabı ile Ziya Gökalp, Türk milliyetçiliğini bir kanaat ve çalışma doktrini” haline getirmiştir aslı ve çalışma istikametleri belli olan bir milliyetçiliktir. Türk milliyetçilerinin bugün için en mühim meselesi, gösterilen bu istikamette çalışmak olmalıdır.

Bilgeay Esemeli'nin bu satırları okuduktan sonra soruyorum:

- 1) Ziya Gökalp milliyetin bilimli ve objektif bir tarifini vermişmidir?
- 2) Bu tarif Türklük denilen realiteyi kavraya biliyormu?
- 3) Bu tarife göre doğuda kürtçe konuşan türkler'le, güneyde arapça konuşan Türkler Türk müdürler, değil midirler?

Eğer bu soruların karşılığı verilecek olursa yazarın istediği milliyet ve türkçülük gelişecektir.

Burada Ernes Renan, Emile Durkheim ve Ziya Gökalp gibi milliyet birliğini kültür birliğinde bulanların anlayışını yanlışlayacak olan gerçekleri gözden geçirelim.

Yakın yıllara kadar dinleri, dilleri ve devletleri bir iken milliyetleri ayrı olan iki millet vardı: İngiliz milleti ile İrlanda milleti.

Bu gün İngiliz milletinden ayrı olarak

Amerikan milleti dediğimiz bir millet vardır. Bu millet temeli olan İngiliz milletinden ne ırkça, ne de kültürce ayrı bir millet değildir.

Bir ırktan, bir kültürden gelen ancak, apayrı iki millet olarak yaşayan iki millet vardır. Ruslarla Lehliiler.

Görülüyor ki şimdiye dek milliyeti din ve dil birliğinde, ya da kültür birliğinde aramak yolundaki çalışmalar milliyet sosyolojisine ışık salmış değildir. Milliyet gerçeğinin ancak, gerçeğin dış ve iğreti karakterlerine dayanan bu gibi tanımlar problemi çözüme çalışanların işini güçleştirmiştir.

Şimdi de yukardaki olayların tersine olarak aralarında kültür ayrılığı olan milletleri gözden geçirelim.

Fransa'da güneyliler Brötonlar, Alsaslar diye ayrı diller konuşan, ayrı kültürler taşıyan ayrı ırklar vardır. Ancak bir tek milliyet vardır Fransız milliyeti.

İsviçre'de başlıca dört ırk, dört dil, dört kültür vardır. Ancak, bir tek milliyet vardır, İsviçre milliyeti.

Belçika'da flamanlar, valonlar, ayrı ırktan, ayrı dilden ayrı kültürden insanlardır. Ancak Belçika'da bir tek milliyet vardır, Belçika milliyeti.

Hatay'da türkçeden başka bir dille konuşan Eti Türkleri dediğimiz öz Türkler vardır.

Batı Anadolu'da Türkçe, Doğu Anadolu'da kürtçe, Irak'ta ise arapça konuşan Türk oğlu Karakeçili aşireti kolları vardır.

Kırım'daki Karaim Türkleri vardır. Bu türklerin dini Musevî dinidir.

Romanya'daki Gagavuz Türkleri vardır. Bu Türkler ortodokstur.

Milliyet gerçeğinin bu türlü tezatları karşısında nasıl bir yol tutmalıyız? Milliyet gerçeğini daha yakından görüp anlamıya, onun ana karakterlerini bulmaya çalışalım.

Milliyet sosyolojisini yanıltan öncül bir düşünce üzerinde durmak isterim.

Bu *prénotion*'a göre kültür dediğimiz değer yargıları sosyal tipten sosyal tipe değişir. Bu anlayış bütün değer yargıları için doğru değildir. Çünkü değer yargıları arasında hiç değişmeyenler de vardır. Ben bunlara gelenek (*tradition*) adını veriyorum. Mitler, masallar, dilin ekleri, Sentaks, melodiler, bezeme motifleri, mimik, halk felsefesi hep birer gelenektir. Bitkiler için gövdenin biçimi, hayvanlar için belkemiği, insan bireyleri için mizaç ne ise, toplumlar için de gelenek odur, okadar değişmezdir.

Gelenekler bazan varlıklarını tarih öncesinden, doğum çağından totemcilik devrinden alan, kamunun gayri meşuruna bir kere yerleştikten sonra da sosyal evrim boyunca toplumlarını kovalayan, sosyal tipten sosyal tipe değişmeyen çok eski kamul (*collectif*) kalıtlarıdır.

İşte tarih öncesinden, totem inançlarından, totem törenlerinden kalan gelenekler olduğu gibi, tarihin bunlu ya da mutlu anlarından doğan kamunun gayri meşuruna yerleştikten sonra da nesilden nesile geçen yepyeni gelenekler de vardır.

Gelenek (*tradition*) terimine en son açıklığını vermek için onu şu komşu terimlerden ayırmak gerektir. Tör (*mœurs*), türenek (*coutume*), görenek (*routine*) dediğimiz değerler gelenek değildir. Çünkü bunlar sosyal tipten sosyal tipe değişicidirler.

Şimdi artık milliyeti ve milleti gelenek dediğimiz kalıcı ve ayırıcı gerçekle objektif olarak tarif edebiliriz. "Milliyet" bir gelenek birliğidir. "Millet" de aralarında gelenek birliği olan teklerin meydana getirdiği sosyal birliktir.

Milliyet bir gelenek birliği olarak anlaşıldıktan sonra birbirine karşı görünen olayları açıklamak elimizde olacaktır. Bu olayları gelenek birliği düşüncesinin ışığı altında tekrar gözden geçirelim.

Bir İrlanda milliyeti doğmasının ve bir İrlanda devleti meydana gelmesinin

sebebi irlandalıların ingilizceden ayrı bir dil, mit... gelenekleri bulunması idi. bu gelenekler iledir ki, ayrı bir devlet eski dillerini (*galéique* dilini) diriltirerek kendilerine kültür ve devlet dili yaptılar.

Aralarındaki ırk, din, dil, tarih birlikleri olmakla birlikte, amerikalılar ingilizlerden ayrı bir millet olarak gelişmektedirler. Bunun sebebi ayrı bir yurttan, ayrı yaşama şartları içinde yepyeni gelenekler edinmeleridir. Amerikan müziği ingiliz müziği değildir. Amerikan dansı, ingiliz dansı değildir. Amerikan bezemeleri ingilizlerinki değildir. Amerikanlıların mitolojileri bile ayrıdır. Amerikalılar dans figürlerini negrolardan, melodilerden totem danslarından, bezeme motiflerini kızilderililerden aldılar. İstiklâl savaşları da onlara ayrı mitler gelenekler kazandırdı.

İsviçrelilerin tek millet olmaları da gelenek birliğinden ileri gelmektedir. Bir, bütün ve verimli olan mutlu bir yurt sevgisi, onun korunmasına ait hatıralar, barışçılık, İsviçre millî geleneklerinin başlıcalarıdır.

Osmanlılar devrinde Türkiye'de ayrı iki dil konuşulmakta idi: biri halk ve köylü dili, biri de Aydın dili olan Osmanlıca. Saltanat, medrese ve mektep aristokratları halkın konuştuğu türkçeyi pek anlamıyorlardı. Halk ise osmanlıcadan hiç bir şey anlamıyordu. Yine de bir Türk milliyeti vardı. Çünkü bu dil ayrılığı dışında çok kuvvetli bir gelenek birliği vardı.

Gökalp Diyarbakır'lıdır. Kürtçeyi Türkçe kadar biliyordu. Bu sebebledirki gençliğinde bir milliyet buhranı geçirmiştir: "ben türk muyum, yoksa kürt müyüm?" sorusunu kendisine sormuş, bu işin içinden çıkmak için konuştuğu kürtçenin kelimelerine bakmıştır. Bu kelimeler arasında erkeklik, dişilik ayrımı olmadığını görünce, kendisinin kürt olmayıp Türk olduğuna o anda inanmıştır. Çünkü kürtçede cins ayrımı varmış, türkçede yoktur. Gökalp'ın konuştuğu kürtçe türk man-

tiği ile konuşulan bir kürtçe idi. cins ayrılığı bir gelenektir, değişmez. Dili türkçe, dini ortodoks olan Gagavuz türkleri, dili, türkçe dinleri Musevî olan Karaim türkleri, dili kürtçe mezhebi hanefi olan Doğu türkleri, Batı'daki kolu türkçe, Doğu'daki kolu kürtçe ve Irak'taki kolu arapça konuşan Karakeçili aşireti türkleri türlü türlü ayrılıklarına karşı olarak trktrler. Çünkü gelenekleri hep Türk gelenekleridir

Hatay Türkler'nin konuştuğu arapça, komşuları olan Suriye Araplarının konuştuğu ve anladığı arapça değildir. Tıpkı bizim uydurduğumuz osmanlıca gibi, türkçe kırması bir arapçadır! Hatay okullarında gördüğümüz gibi, hiç türkçe bilmiyen çocuklar bir ayda türkçeyi öğrenirler, iki üç ayda türkçe Şiir okurlar ve bu kadar çabuk öğrendikleri türkçeyi evde analarına aşırlar. Gelenekleri Türk olmuyan milletlerin çocukları böyle yapamazlar.

Bu açıklamalardan sonra millî gelenekler bakımından dilin görevi üzerinde biraz durmak isterim. sosyolojiye göre

dil, din, ahlâk, sanat gibi sosyal kurumlardan biridir. Sonra dil, insanlar arasında anlaşmanın aracıdır. Bu anlayış dilin sosyal görevini bütün olarak aydınlatıyor. Çünkü dil toplumun hem akıl varını, hem de vicdan varını taşır. Dilde olan yalnız zler değildir. Dil, hem de din, ahlâk, sanat, felsefe, müzik, mimik gibi gelenekleri de taşıyan karmaşık, kayna naşık bir kurumdur. Dil ile taşınan bütün bir milliyet kalıtıdır. Bunun böyle olduğunu tiyatrosunu millileştirmiş olan milletlerin deklama yonlarında görüyoruz.

Milliyet yapısını dil geleneği üzerine kuran eski milletler için millî önemi büsbütün meydana çıkıyor. Dilinde gerekli zleşme, millileşme, bilimleşme hareketini yapamıyan milletler medeniyet getiren dillerin salgını altında yok oluyorlar. Rönesans'ın Reformadan ayrı dşnlmemesi de bundandır. Rnesans'ın en karakteristik olaylarından biri akılın dış ucuna ynelmesi objektif grş ise ikincisi de din kitabının ana adiline eyrilmesi olmuştur.

INTRODUCTION À LA SOCIOLOGIE DE L'ÉDUCATION

I. H. BALTACIOĞLU

Les pédagogues sont peu habitués à traiter les problèmes d'éducation scientifiquement que le mot de "pédagogie" lui-même en est témoin. Tantôt il désigne le système pédagogique d'un grand philosophe, tantôt il fait penser aux réflexions qui ont une fin pratique. Un tel mot ne peut servir aux recherches qui ont pour but d'étudier les réalités historiques, telle que l'éducation, d'une façon tout à fait subjective.

La Pédagogie est un art. L'art pédagogique se distingue de la sociologie de l'éducation par ses caractères idéologiques. Elle vise ce à quoi on aspire plus ou moins subjectivement, non pas ce qui vient d'être au cours des événements est en état de devenir actuellement.

Jusqu'à présent les sociologues se sont très peu préoccupés de l'aspect scientifique de l'éducation. La sociologie de l'éducation, autrement dit, la science de l'éducation ne peut réclamer le droit de cité parmi les autres branches de la sociologie sans qu'elle fixe exactement son objet spécial.

L'éducation est toute autre chose qu'une suggestion inconsciente du milieu social. Aussi l'éducation est toute autre chose qu'un acte psycho-individuel. C'est la psychologie individuelle qui s'occupe de ces actes. En effet ces groupes de faits que nous appelons éducation familiale, l'éducation scolaire, éducation professionnelle; on peut les distinguer par leurs caractères propres des autres faits sociaux. Une définition objective du fait d'éducation doit dissiper toute sorte de malentendu dans notre sujet. "L'éducation est

l'acte de socialisation consciente et voulue fait par les adultes déjà socialisés des générations non socialisés dans un milieu social, à l'aide d'une technique spéciale, conformément à l'idéal d'homme d'une société réelle."

Ainsi défini, l'éducation n'est qu'un fait social, et comme tous les faits sociaux elle a ses caractères intrinsèques. Elle naît et vit dans un milieu social. Elle ne s'évolue qu'avec ce milieu *suis generis* que nous appelons une société.

L'idéal de l'éducation ne dépend pas du désir des individus pris à part, mais de leur conscience collective. Puisque la société n'est pas une simple réunion d'individus isolés, mais le tout vivant formé par l'association de ces individus, une réalité d'espèce super-individuelle qui a ses propriétés indépendantes. Delà, chaque type social a son idéal d'éducotin. De même, chaque essai de violement des mœurs d'éducation, provoquera nécessairement les réactions cette société, réactions dont le degré dépendra de l'intensité de ces mœurs.

Les faits d'éducatins ne consistent pas en forces sociales diffuses comme la langue, la morale et l'art. Les faits d'éducation sont des faits d'institution. Ce qui caractérise une institution sociale, c'est son organisation assez complexe ayant toujours une base spéciale et durable. Comme la religion, l'économie, la famille et l'Etat, au lieu d'être des forces sociales simples, elles sont les résultats de ces forces primordiales. Et comme toute institution sociale l'éducation aussi demande le concours de plusieurs

forces sociales, comme la langue, la morale, l'art et la technique.

Ainsi c'est toujours à un degré assez avancé de l'évolution sociale qu'apparaîtront les premières formes de cette institution comme les rites d'initiation, l'école et l'université, ne sont que les formes les plus élevées de la même évolution. Ainsi le fait d'éducation se présente comme un objet d'étude attrayant pour les sociologues qui se destinent à cette étude scientifique que nous appelons "science de l'éducation".

Après avoir défini l'objet de la science de l'éducation, nous n'avons qu'à faire une division méthodologique de cet objet. Une division pareille doit logiquement contenir les groupes de fait sociaux ci-dessous :

- 1) Faits d'idéal.
- 2) Faits de physiologie.
- 3) Faits d'anatomie.

L'étude objective et comparative de ces divers faits formera les trois branches principales de la sociologie de l'éducation.

A son origine, le fait d'éducation est un fait d'idéal. Avant d'être établi dans les mœurs, il fait sentir dans les âmes. Aussi, même transformé en institution, il ne se contente pas de vivre réellement, il continue à vivre encore d'une vie idéale qui dépasse les limites de sa réalité actuelle.

Ce n'est pas l'imagination des pédagogues qui a inventé cette vie idéale du néant ou la volonté des hommes d'état qui l'a inculqué par la force, c'est par la nature des choses qu'elle s'est imposée elle-même.

Nous n'entendons pas dire d'ailleurs que, dépouillé de leurs cotés subjectifs et paradoxaux, les systèmes pédagogiques eux-mêmes, ne disent quelques choses de réel des besoins collectifs des milieux dans lesquels ils sont développés. Tous les grands pédagogues au lieu d'être

des inventeurs des modes passagères, ils sont plutôt les représentants intimes de leur temps. Les géants de Rabelais, le grand douteur qui raisonne dans les écrits de Montaigne travaillaient à la désagrégation de la mentalité moyenâgeuse d'une part, et la naissance d'une époque moderne de l'autre part.

Les principes de liberté et de nécessité énergiquement défendus chez un Rousseau n'annonce-t-il pas l'éveil d'une époque romantico-moderne? Sans l'oeuvre du grand précurseur, elle se serait réalisée d'elle-même. Les idées toutes modernes d'un Froebel sur les Kindergatens, sa conception de jardins d'enfants, de jardinière d'enfants symbolisée avec la plante à cultiver et sa technique correspondante serait inconcevable par les éducateurs des âges précédentes.

Les faits d'éducation, par leur nature même sont des faits de valeur leurs réalités sont d'ordre strictement moral. Sans un rudiment de technique ces valeurs ne sauraient être assimilées par les âmes. Chaque changement d'idéal nécessite une valorisation de technique. Une des conséquences naturelles de ce renouvellement d'idéal est l'innovation de la technique, de la technique d'éducation proprement dite et de la technique d'instruction.

Une technique est l'ensemble des règles d'action visant un but pratique. Or, chaque éducation a sa technique spéciale, puisqu'elle vise un but pratique. Malgré son origine individuelle et rationnelle, la technique ne peut pas ne pas avoir l'empreinte de la société dans laquelle elle est inventée.

D'ailleurs, ce qui détermine la vitalité d'une technique d'éducation ce n'est ni son utilité individuelle, ni sa supériorité intellectuelle, mais son estimation collective puisque c'est la société qui détermine l'image de l'homme dont elle a besoin. Les pédagogues choisissent par-

mi les procédés multiples ceux qui servent mieux à la formation de ce type d'homme que la société demande. Malgré toute apparence, les procédés et les méthodes d'un temps partent un caractère de nature sociale.

Les faits d'idéal comparés entre eux, divisés selon leur homogénéité et expliqués méthodiquement, nous donneront la première division de la sociologie d'éducation.

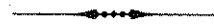
Mais un idéal, en tant qu'idéal n'est pas toute chose. Le besoin et la tendance que nous avons d'un nouveau type d'homme ne saurait suffire pour lui donner l'être. Encore faut-il que des conditions extérieures et sociales aussi viennent concourir à sa réalisation. L'effort dernier du sociologue de l'éducation devra donc chercher à découvrir les causes internes qui ont provoqué l'apparition des faits de ce genre.

Comme nous avons déjà constaté, c'est par les mœurs qu'un idéal s'impose. Ce n'est plus l'utopie des idéologues, mais la force des choses sociales qu'imposent cet idéal. La société est un être organique qui a ses fonctions physiologiques. Une étude physiologique doit donc suivre la première qui aura pour objet le fonctionnement des institutions d'éducation. Sans considérer les faits d'éducation isolément, sans tomber dans abstraction

démessurée on étudiera les relations de cette institution avec d'autre'. Alors. on aura aussi le moyen de critiquer le prétendu rôle de l'éducation dans la création des générations nouvelles. D'après cette vue, l'éducation, au lieu d'être un organe d'assimilation, jouerait le rôle de création et l'avenir des sociétés serait entre les mains des éducateurs.

Quel sont les faits de physiologie qu'un sociologue d'éducation doit étudier? Ce sont les faits de mœurs, de coutumes, de routines, et de survivance. Ce sont des faits organiques. Les programmes, les instructions, les règles de discipline, les proverbes, les anecdotes, les romans de caractère qui incorporent les valeurs de l'éducation. Ils seront étudiés leur matérialité, par ses formes cristallisées. La classification et la comparaison de ces faits ouvrira le chemin aux explications sociologiques qui auront une grand valeur scientifique.

Une étude cartographique de l'institution d'éducation doit couronner cette sociologie de l'éducation. On désignera le nombre, la densité et la concentration des institutions d'éducation. On cherchera les causes. C'est la partie morphologique de la science. Cette anatomie des institutions nous doit instruire aussi sur la fonction qui exécute l'éducation dans une société donnée.

750 YIL ÖNCE ANADOLU'DA TÜRK KADINININ KURDUĞU TIBBİYE *

Prof. Dr. Afet İNAN

Biz Türkler şu beyiti tekrarlamasını pek severiz.

“Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi

Olmıya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi”

Cihan tarihi, yüzyılların derinliklerinde insan sıhhatini korumak ve onları hastalıklardan kurtarmak için Tıp ilminin doğuş ve gelişme sahalalarını kaydeder. Bütün kavim ve milletlerin tarihlerinde bu ilme değer verilmiş, ve nihayet bütün insanlığın müşterek esaslara göre tatbik ettiği bu günkü Medenî âlemin hekimliği meydana gelmiştir.

Bu yıl (1956) Türk hekimliği bir tören için hazırlık yapıyor. Bu törenin merkezi Anadolu ortasında en yüksek dağın Erciyes 3916 m., eteklerinde kurulmuş eski bir şehir olan Kayseri’de olacaktır. Konusu ise 750 yıllık bir tıp kurulunun yıl dönümüdür.

Şimdi isterseniz evvela bu yapıları bugünkü durumu içinde tanıyalım. sonra da tarih içindeki malûmatı ile ilk yapılmış yıllarına kadar geçmişe fikren bir seyahat yapalım. Gevher Nesibe Şifayesinin halk arasındaki adı “Çifteler medresesi” dir. Kayseri’nin en kalabalık bir mahallesinde, kesif evlerin çevrelediği duvarları ve kapısı yarıya kadar toprak altında kalmış bir kısmı harabolmakla beraber ayakta duran yan yana çifte bir bina ve türbedir.

XIII. asrın yontma taş işçiliğinin bir yapısı olan binanın Türk-Selçuk devri kapusu en güzel mimarî şaheserlerdendir. Geçen seneye kadar içinde fakir ailelerin

oda oda barındıkları bu binalar XIX. asrın sonuna kadar medrese olarak kullanılmıştır. Bina ve Türbe tipik bir XIII. asır Türk eseridir. Büyük muhteşem kapusundaki kitabe 1206 yılını kaydeder. Kemer ve üzerindeki taş oyma motifler o devrin en itinalı işçiliğinin örnekleridir. Kapunun üst tarafında Tıp ilmi sembolü yılan motifi kabartma olarak yapılmış olduğu kalan izlerinden anlaşılmaktadır. Kapunun sağ yan tarafında kabartma bir arslan yapılmıştır. Binalar iki tane yan yanadır. İçlerinde bir irtibat kapusu mevcuttur. Her iki binanın da büyük eyvanlarının dört tarafında üstü açık avluya doğru pencere ve kapuları bulunan odaları sıralanmıştır. İki avluda bugün aslı şeklinde olmayıp toprakla doludur. Türbe boştur. Fakat aslı şeklini muhafaza etmektedir. Ancak bazı arka köşe duvarları yıkılmış ve bu gün oturlan evlerin bir kısmı buralara girmiştir. Binalarda sonraki devirlerin yani Türk -Osmanlı devrinin bazı tadilatı görülebilmektedir. Bütün bunlara rağmen bu çifte bina bugün tam manasiyle restorasyon plânının yapılması mümkün 750 yıllık bir Tıp okulu ile hastahanesinin ayakta kalabilen muhkem birer yapısıdır. Eski bir Türk-Selçuk eseri olarak görülmiye değeri vardır.

1956 yılından geriye 750 yıl ihtiyarlamaya razı olanlarla birlikte XIII. asra gidiverelim. Merak etmeyiniz, sevgili okuyucularım, o asırda biraz durakladıktan sonra bugüne gelmek hiç de zor olmıyacaktır.

1204 yılında, Anadolu’ya hâkim o-

* Bu yazı ile ilgili resimler derginin sonundadır.

lan Selçuklulardan Türk hükümdarı Kılıç Arslan'ın oğlu Gıyaseddin tahtta bulunuyordu.

Türk Selçukları üç asırdan beri Anadolu'da siyasî hakimiyet kurmuşlar ve buralarda bulunan eski tarihî şehirlere veyahut da askerî maksatlarla ve iktisadî zaruretlerle yeniden kurulan beldelere yerleşmişlerdir. Bu Türk-İslâm siteleri çeşitli boy ve oymakların bir namazgâh etrafında toplanması ve diğer siyasî, içtimaî kurulların barınacağı yerlerin inşasıyla vücut bulmuştur. Bu şehirlerin başlıca binaları arasında cami, türbe, medrese, imaret, hamam, ılıca, çeşme ve hastahaneler gelir. Kervansaray, köprü ve yollar ise siteleri birbirlerine bağlayan medenî eserlerdir.

Bunların çoğu, bugün ayakta ve bazıları da kullanılır durumdadır.

Bu devirlerdeki Türk ülkesinde, tıbbî konular ilmî esaslara bağlamış hekimler cerrahlar yetiştirmiş ve hastahaneler tıp medreseleri inşa edilmiştir. Bilhassa Selçuklar devrinde tababete çok önem vermek lâzım geldiğine inanılmıştır. Çünkü Kara yollarında uzun mesafelerde kervanlarla ticaret yapmak mecburiyeti, bir takım sâri hastalıkların yayılmasına sebep oluyordu. Karantina ve sıhhi kaidelere riayet, sâri hastalıklar esnasında yardımı kolaylaştırmak için hekimlerin iyi yetişmiş ve bilhassa adetlerinin fazla olması gerekiyordu. Bu asırlarda yetişmiş olan hekimlerin kültürlü ve müreffeh yaşayan insanlar olduğu anlaşılıyor. Esasen sıhhi teşkilâta ait olan bu binalar, o asırlarda refah devrinin izleridir. Zengin vakıflarla idame ettirilen bu sıhhi müesseseler, hem Türk Devlet teşkilâtında yer almış ve hem de hayırsever Türk büyüklerinin birer şefkat yuvası olmuştur. Aynı zamanda bu sıhhi müesseseler, Doğu âleminin birer Tıp mektebi halinde vazife görmüşlerdir. Nazarî bilgiler yanında tecrübeye dayanan tababete önem verildiği yan yana yapılan binalardan anlaşılıyor. Kayseri Şifaiyesi gibi.

Bu binalar, kapusu üzerindeki kitabeğe göre Selçuk hükümdarı Gıyaseddin zamanında kız kardeşi prenses Gevher Nesibe'nin vasiyeti üzerine (1206) yılında yapılmıştır.

Gevher Nesibe şüphe yok ki devrinin ananesine uyarak bu tıp medrese ve hastahanesini yaptırmak için kardeşine vasiyet etmiştir.

Bu Türk prenses evli miydi? Çocukları olmuş mudur? Veyahut da hiç evlenmeden amansız bir hastahâge tutulmuş ve hayatının son günlerinde hükümdar kardeşine böyle bir hastahänenin kendi adına yapılmasını niçin vasiyet etmiştir? Şimdilik bu sorulara tarihî vesikalara dayanarak cevap vermek güçtür. Ancak kitabede, o zamana kadar Selçuklardaki adete göre "İsmetüddünya" lakabıyla yetinilirken burada "Gevher Nesibe" ismi bilhassa yazılmış olduğu görülüyor.

Böylelikle Gıyaseddin kız kardeşinin adını bu tıp müessesesinde ebedileştirmek istemiştir. Bu çeşit tıp müesseseleri Selçuklarda yeni değildir. Fakat Anadolu'da bugün Türk-Selçuklar devrinden kalma en eski tıp medrese ve hastahanesi bu prensesin adı ile tanınmaktadır ve bu yılın son baharında 750 yaşını tamamlıyor.

Türk Selçuk devrinden Anadolu'da bulunan diğer kadın ismine izafe edilen hastahanelerden daha üç tane vardır: 2. Divrik'te "Turan Melik Şifaiyesi" 1228. 3 - Kütahya'da yoncalı ılıca, Gülüsum isminde bir hanım tarafından 1233 de yapılmıştır. 4 - Amasyada'ki İlhanlılardan Ulcaytu Sultan Mehmed'in ve karısı Yıldız Hatun (1308) un yaptırdıkları Şifaiyedir. Aynı devirde yine Selçuk Türkleri devrinde yapılmış bugünkü sınırlarımızın dışında kalmış olanlardan uzun olacağı için bahsetmiyorum.

Bu örneklerle göre Türk kadınları bir çok âbide ve tesisler yanında tıp medreseleri yaptırmışlardır. Bu suretle biz bugünkü Türk kadınları bu hayırsever

YALNIZLAR

-Yem Olurum bâzı gün-

Ağacım işte
Kuşlar yuva yapmış ulu bedenime
insanlar gelmiş-konmuş
Sık gölgeme
Sırası gelmiş dost edinmiş beni
Ayrıkotları
Köklerimden başlamış ululuğum

Ağacım işte
Kayalar dinler türkümü bir yandan
Rüzgarlar dinler
Yem olurum bazı gün
Ufacık-tefecik insanlar geçer aklımdan
Ellerinde çıkınları
Kul olurum

Ağacım işte
Bir su kenarında garip Cevizağacı
Benden bekler nevalesini köylü çocuklar
Bazı efkâr basar
Büyük gölgeler halinde düşerim toprağa
Bakarsın tepemde kocaman karanlık Bulutlar
Dolar boşalırım

Ağacım işte
Sözgelimi Ürgübün Cevizağacı
Bazı çeyiz sandığıyım
Yeni yetme gelinlik kızların
Köklerime sormalı
Toprağı arşın-arşın boylayan Köklerime
Tanrım

Abdullah Rıza ERGÜREN

kadın cetlerimizi anarken, onların yaptır-
mış oldukları binaları korumak mecbu-
riyetindeyiz.

İşte bu fikre uyarak 1956 da Türk
Tıp mensuplarımızın bir törenle kutliya-
cıkları 750. yıldönümü için Kayseri'deki
Prenses Gevher Nesibe Şifaiyesinin resto-
rasyonuna en büyük önem veriyor ve bu
binaların sonra bir çocuk polikliniği ola-

rak kullanılmasını şükranla karşılarıyoruz
Kayseriye gideceklerin hayranlıkla tetkik
edebilecekleri bu binaların resim ve plân-
larını dünya efkârı umumiyesine bu ma-
kalemde duyurmakla ve göstermekle millî
ve medenî bir vazife yaptığıma inanyo-
rum. Çünkü medeniyet eserleri ne kadar
millî olursa olsun, onlar beynelminel me-
deniyet tarihinde yer alırlar.

TÜRKİYE TABİATINI KORUMAK İÇİN

Ord. Prof. Dr. Ş. A. KANSU

Gerçekten "bir memleketin en kıymetli varlığı muhakkak ki yetiştirdiği gıda maddeleriyle sakinlerine yaşama imkânlarını sağlayan, ziraî ve iktisadî kalkınmanın yegâne temeli olan topraktır."

Hiç şüphesiz aydın her Türk vatandaşları ecdat yadigarı mübarek bir vatan olan Türkiye'nin tabiat enerjilerinin incelenmesi ve ehlileştirilmesi, nüfus ve genel kültürü gibi büyük davalar üzerinde düşünmeğe, faydalı olmağa mecburdur. Bu memleketin çocukları, yaşadığımız yüz yılın varlık mücadelesinde Türkiye'nin daima dikkatle takip zorunda olduğu bu ana davalara karşı lâkayit kalamazlar. Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyeti de böyle bir ilginin mahsulü olarak doğmuştur. Üzerinde yaşadığımız vatan topraklarının, vatan tabiatının korunması, sevilmesi ilk bakışta, insana gayet tabii bir vazife olarak görülmektedir. Fakat biz burada bu sevgi, koruma, hareket ve suurunun hangi temellere dayandığını açıkladığımız zaman, davanın genişliği, önemi kendiliğinden meydana çıkacaktır kanaatindeyiz. Her memlekette, halk nazarında, toprak, istikrarlı, kaybolmayan, her an ve mekanda insanların emrinde bulunan, besinimizi temin için ekim sahalarını istediğimiz zaman genişletebileceğimiz, böylece insanların yaşama seviyelerini islah edeceğimiz bir vasıta ve vasat olarak kabul edilir. Fakat ne çare ki gerçek böyle değildir. Toprak istikrarsızdır. Toprak bakılmazsa, onu Koruyan bitki örtüsü muhafaza edilmezse yok olur. Bereketli topraklar çoraklaşır, kayalıklar haline döner, Denizlere, göllere akar gider. Rüzgârlar uçurur, savurur.

Onun içindir ki, her memleket, toprağını, bitki örtüsü (ormanlar, çayırlar) su ve ziraat rejimi muvazenesi ile aşınma ve taşınmalardan korumağa, kurtarmağa, topraklarını bereketli halde tutmağa var kuvveti ile çalışmaktadır. Bu bir memleket ve millet meselesi olduğu kadar bir dünya ve medeniyet meselesi haline de gelmiştir.

Dünyada yaşayan insan topluluklarında her gün 175.000 yeni doğmuş yaşayanlar kafesine katılmakta, ölenlerin yerlerini doldurmaktadır. Dünyamızdaki iki milyardan fazla insanı beslemek için ziraate elverişli toprak sathı bir milyar altı yüz milyon hektarı tecavüz etmektedir. Amerika'da yapılan tetkiklere göre de İkinci Dünya şavas arifesinde dünyada ekilmiş toprak sathı takriben bir milyar hektar olarak hesaplanmıştır. Ziraate elverişli toprakları yine 1.600.000.000 hektar kabul etmek dahi insan başına üçte bir hektar düşmektedir. Halbuki bir insana zarurî olan gıdayı temin için en aşağı orta verimli bir hektarlık toprak lâzımdır. Bir çok memleketlerde her kişi için bir hektarı üçte birinden fazla toprak düşmediğinden dünya istih-sali daimî bir düşüş ve bir çok memleketlerde kıtlık tehlikesi karşısında kalmaktadır.

Tabiat dediğimiz bu büyük makinede her bir parça diğer parçalara bağlı ve tabidir. Makinenin durmaması için parçaların ahenkli bir şekilde çalışması lâzımdır. İnsanlar bu hakikatı, çok defa, anlamaz görünmektedirler. Ancak şimdi, modern cemiyetlerin koruma, muhafaza, diye adlandırdıkları ve üzerinde ısrarla,

dikkatle dördükleri çok yeni bir ilmin esas prensibi tabiatın büyük ahengine dayanmaktadır. Çünkü tabiatta çeşitli unsurların karşılıklı bağ ve münasebetleri, gerçekte, tabiatın esas kanunudur. Onun için insan bu kanuna riayet etmez, onu hiçe sayarsa, tabiatta insana yar ve yardımcı olmaz. Şu halde tabiatın bütün unsurları birbirlerine bağlı olarak nazarı itibara alınmalıdır. Dünyamızın iskâna elverişli kısımlarında, toprak, su, bakterilerden orman ağaçlarına kadar bitki hayatı, protozoerlerden memeli hayvanlara kadar hayvan hayatı gibi dört anaç unsur insanların hayatını sağlamakla kalmazlar, aynı zamanda medeniyetimizin dayandığı endüstri ekonomisine de geniş bir surette imkân verirler. Demek ki bir memleketin toprağı ve tabiatı o memleketin millî serveti ve temelidir. Vatandaş bu topraklar üzerinde yaşar ve millet bu topraklar üzerinde ve bu tabiat içinde hükümran olur.

Devrimizde her memleketin ilim ve teknik adamları, bu ana temel ve servetin korunması için ellerinden geleni yapmakta, hükümetlerinin bu sahadaki icraatına müzahir olmakta ve vatandaşlarını bu dava ve hakikatın azameti ve ve ciddiliğı üzerinde uyanık tutmaktadırlar. Size bir misal vereyim: Amerika Birleşik devletlerinde Birleşik devletlerin tabii zenginliklerini korumak ile vazifelenirilmiş komisyon Amerikalılara şu hitapta bulunmuştur.:

“Vakıa odur ki Birleşik Devletlere ait toprağın büyük bir kısmı devamlı bir kolonizasyona müsait değildir. Bu memleket Yucatan'daki Maya'ların memleketine yani üzerinde çok kısa bir zaman için bir medeniyetin geliştiğı zengin bir memlekete benziyor. Bir ocaktan alev nasıl fişkirırsa onun gibi Maya medeniyeti de bir kaç batından sonra tam bir dekadansa gömülmüştür. Bereketli bir toprağın ve daima yenileştirilmiyen ormanların bulunmayışı neticesi paha biçilmez şehirlerimi-

zin şaşaaşı hayaleti andıran bir ışık manzarası alacaktır. Hiç bir ordu, hiç bir donanma bir memleketi kasırgaların su baskınlarının hücumuna karşı savunamaz. Tabiat kuvvetleri tesiri altında toprağı çöle dönmeğe yüz tutan bir millet mukadder bir dekadansa maruz kalmak istemiyorsa toprağını koruyacak tedbirleri almağa mecburdur.” Bu tehlike işareti, Birleşik Amerika “Toprakların muhafazası servisi - Service de la Conservation de sols” adında hem araştırma, hem de propaganda kollarını ihtiva eden büyük bir teşekkülün kurulmasına sebep olmuştur. Aynı endişe ile İngiltere'de “İmparatorluk toprakları bürosu - Bureau impérialdes sols,, nihayet davayı dünya çapında incelemek üzere merkezi Brüksel'de bulunan bir “office international de Corrélation et du documentation pour la Protection de la nature” ve yine merkezi Paris'te bulunun “comité consultatif Pour la protection de la faunne et de la Flore” ve nihayet 1948 de Unesco ile işbirliğı yapan ve tabiatın tabii güzellik ve zenginliklerini korumağı programına alan bir “Union internationale pour la Protection de la nature” gibi teşekküller kurulmuş ve faaliyete geçmiş bulunmaktadırlar.

Görülüyor ki, bugün, beş kıtada, her memleket bir yandan toprak, su, bitki, hayvan ve nihayet insan faaliyeti muvazenesini ahenkleştirmek, tabii servet ve güzelliklerini yok etmekten koruyarak tabiatını muhafazaya çalışan cemiyetler kurmakta ve diğere yandan meseleyi dünya çapında inceliyen teşekküller ortaya çıkmaktadır. Bu muvazaneyi sağlamak, tabiatını korumak gayesiyle her millet kendi topraklarına en uygun gelen tedbirleri seçmekte ve tatbikine çalışmaktadır. Bu tedbirler arasında

1) Toprakların ilmî tedkiki ve zirai prospeksiyon (iyi, fena, orta, Fakir ve işe yaramaz toprakların envanteri),

2) Erozyon (aşınma) tedkikleri.

- 3) Su,
- 4) Bitki örtüsü,
- 5) Çayır,
- 6) İklim (anomaliler, tahavvüller,
- 7) Psikoloji ve propaganda ve nihayet tabiat müzeleri ve rezervleri tesisleri en başta gelmektedir.

İşte, Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyetinin tüzüğündeki gayelerini okursanız, bu tedbirlere ve araştırmalara gereği gibi yardımcı olmak, vatandaşların tabiat sevgisi ve tabii koruma şuurunu uyandırmak olduğunu görürsünüz. Bu tedbir ve araştırmaların pek çoğunun esasen memleketimizin gerek devlet sektöründeki idare ve icra servislerinde, gerek ilgili üniversite, fakülte, enstitü ve kürsülerinin gerekse Türkiye Ormanlılar Cemiyeti gibi teşekküllerin faaliyet sahalarını teşkil ettiğini basınıımızın bu davaya lakayıt kalmadığını takdir ve şükranla değer gayretlerin sarfedilmekte olduğunu tebarüz ettirmeliyiz. Bu davanın hiç olmazsa bir cephesi yıllardanberi yapılagelmekte olan ağaç bayramları sayesinde halkımızda şuurlaştırılmıştır.

Bununla beraber temenni edilen şey bu davanın çeşitli cephelerinin Koordinasyonu meselesidir. Eğitim, propaganda ve psikoloji meselesidir. İlmî ve idarî faaliyetler yanında Türk çocuklarına ilk

okuldan, üniversiteye kadar Türk vatanının özelliklerini tabiat hazinelerini, taşını, toprağını, böceğini sevdirecek, korutacak tabiat sevgisi bilgilerinin ve şuurunun verilmesidir. Fikret'in dediği gibi "Bir örümcek götürür beni Hakka". Terbiyemizde "*tabiata doğru*" şuur ve hamlesini yaratmalıyız. Görülüyor ki Türkiye tabiatını koruma cemiyeti, ilmî araştırmaların koordinasyonu yanında meselenin millet ve memleket çapında olarak bu pedagojik ve psikolojik cephesini ele almak istiyor. Yurdumuzun çeşitli bölgelerinde tabiatın bütün ihtişamı ve bekâretiyle muhafaza edileceği, içinde jeolojik, estetik, prehistorik, arkeolojik, tarihi site ve yadigârlarında bulunduğu tabiat müzelerinin tabiat parklarının ve rezervelerinin ihdası da görüşten bir zarurettir. (Bu arada Uludağ'ın millî park haline getirilmesi teşebbüsünü şükranla karşılarız.) Bunlar gerek gençlerde, gerek aydınlarda ve halkta tabiata doğru giden ve bu suretle tabiat sevgisini, tabiatı tanımayı ve böylelikle tabiatı koruma şuurunu yaratacak olan Turizm hareketleri için bir zemin teşkil edeceklerdir.

Görülüyor ki, Dava ilk önce Türkiye ve nihayet dünya çapında bir davadır. Nesil değil nesiller davasıdır. Memleket şuru ve ideali davasıdır. Bu bir büyük davadır.

ADAM MICKIEWICZ

(1798-1855)

Fuat PEKİN

İki yüz yıl esaret altında inleyen Polonya'nın millî olduğu kadar milletlerarası bir değer taşıyan ve içtimai siyasi fikirleri bütün milletler camiasının hürriyet barış ve refahını isdihdaf eden en kıymetli edibi ve en ünlü şairi ADAM MICKIEWICZ, bir zamanlar bu memleketin bir eyaletini teşkil eden LİTUANYA'nın NOWOGRODEK şehri civarında ZAOSIE de 24 aralık 1798 yılında dünyaya gelmiştir.

MICKIEWICZ'in NOWOGRODEK barosuna kayıtlı bir avukat olan babası MİKOLAJ zamanla fakir düşmüş fakat içtimai hüviyetini kaybetmiyen gayet muhafazakâr, mütevazî bir asalet sınıfına mensupdu.

Eski LİTUNANYA dukalığının merkezi NOWOGRODEK bu tarihlerde geçmiş günlerin bir gölgesi haline gelmişti. Bununla beraber bu bölgenin ağızdan ağza geçen eski halk efsaneleri ve daima yaşayan ananeleri şairin yetişmesinde ve hayal aleminin gelişmesinde büyük yer tutar. Nitekim sonraları MICKIEWICZ çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği yerleri ve bura halkının dilini ve efsanelerini heyecanla hatırlıyacak ve son büyük eserinde bunlara olan bağlılığını ve hayranlığını belirtmekten geri kalmıyacaktır. Varşova prensleri ulakları ile gizlice işbirliği yapan ve Napoléon ordularının NOWOGRODEK'e girmesini, herkes gibi dört gözle bekliyen babasının sağlığında göremediği bir tarihi vakaya MICKIEWICZ 14 yaşında şahit oluyor. Bu tarihten 3 yıl sonra MICKIEWICZ tâli tahsilinin (Dominican) rahiplerinin mektebinde ik-

mal ederek (WILNO) üniversitesine yazılıyor ve bir sene okuduktan sonra felsefe lisansını kazanıyor. Ertesi sene de felsefe den vazgeçerek Edebiyat şubesinin Kâdim Edebiyat, Umumi tarih (Rhétorique) sınıflarına devam ediyor.

Mickiewicz ilk şiirlerinden birisini bilâhara politikada çeşitli isyan ve ihtilallerde, hicrette mühim roller oynayacak olan hocası JOACHİM LELEVEL'e ithaf edecektir. MICKIEWICZ bu gençlik eserinde, adeta olgunluk çağının bir müjdecisi olarak: (Niemen kıyılarında dünyaya geldin, Polonyalısın, Avrupalısın; fakat hakikat güneşi doğu ile batı arasında fark gözetmez.) demiş ve dünya hemşerisi olduğunu ilân etmiştir.

Bu tarihlerde şairin hayatında yer tutan hadiselerden biri 1817 de kurulmuş gizli bir talebe teşkileti olan (Philomate) ler cemiyetine intisabıdır. Bu cemiyetin gayesi (Herkesin iyiliği tenevvürü ve bu suretle ahlakın ve milliyet şuurunun geliştirilmesi) idi. Çok geçmeden bunun yanında yalnız talebeyi değil fakat bütün Polonyalı gençleri içine almak ve gençliğe yüksek bir ahlâk anlayışı ve millî meseleler sevgisini aşlamak maksadiyle yine gizli bir teşkilat kurulmuştur. Bu teşekkülün hususiyeti, icabında hürriyet mücadelesine elverişli bir bünyeye malik olması idi. İşte bu cemiyet içinde MICKIEWICZ, ömrünün sonuna kadar sadık kalacağı ilk dostluklarını tesis etmiş ve müşterek bir ideal uğrunda başkaları ile el ele çalışabilme zevkini tatmıştır. Bu cemiyeti ileride MICKIEWICZ'in sosyal saha da tam bir

mücadeleci şiirde ihtilalci olmasına saik olmuştur.

1819 yılında üniversite tahsilinin sonunda MICKIEWICZ, KOWNO'da bir-Liseye hoca tayin edildi. Cemiyette temaslarının azaldığı ve kendi iç âlemile başbaşa kaldığı bu devirde yalnızlıktan zevk duymuş; Schiller, goethe ve Byron'u bol bol okumuş Voltairé den (Orléans Bakire) sini tercüme etmiş ve kendide farkına varmadan (romantique) olmanın yolunu tutmuştur.

Şairin bu devirde kaleme aldığı eserler arasında, tesiri gelecek nesillere kadar devam edecek olanı (gençliğe ode) adlı şiiridir. (1820)

Polonya'nın o zaman ki şiirlerinde nadir rastlanan bir ifade kudretine malik heyecan ve isyanla dolu bu eser, çok geçmeden halkın rağbetine mazhar oldu. nitekim, Kasım 1830 ihtilalinde Varşova belediye dairesi duvarlarına bu şiirin son mısraları asıldı (Romantique) MICKIEWICZ (action) şairi olduğu kadar (action) adamı ve ihtilalci MICKIEWICZ, işte bu şiirden doğmuştur (*)

Sanki nedir Milletler?

Pırangaya mahkûm iskeletler,
Gençlik bağla bana kanatlarını
Ebedi göklerin yüksekliğinden

Râm edeyim bu köhne kâinatı
Yılların izi yüzünde çizilen,
Alın hüznüyle toprağa eğilen
Dermansız göz kapaklarının çizdiği
O mahdut çevrede kalır kişi.
Ey gençlik! kanatların götürsün seni
O vakur kartalın süzüldüğü yere
Keskin nazarların dalsın güneş gibi
İnsanlığın yayıldığı bütün âleme.

Bak ayaklarında koyu bir sis
Gördüğün her şeyi karartmakta,
Bu kitle ki alçaklıklar
Etrafını bir tel gibi sarmış
İşte odur bütün dünya
Sana selâm olsun Hürriyetin fecri

(*) (Ode á la jeunesse)'ten parçalar.

Ardından doğacaktır kurtuluş güneşi MICKIEWICZ'in klasik olmaktan ziyade konuşulan ve yaşayan bir dille, şiirin kilişleşmiş köhne şekillerinden sıyrılmış sade bir ifade ile yazılmış ve Polonya şiirinde o tarihe kadar hiç görülmemiş olan şiirlerinin ilk cildi 1822 yılında WILNO'da intişar etti. Bu şiirler halk muhayyilesinin safiyetinden ilham almakta yalnız bu motifleri başka türlü işlemekte idi. Şairin delaletile mütevazi insanlar, meselâ bir köylü, bir avcı veya bir genç kız, bu (ballade)larda Hayatın bütün nimetlerine hakları olduğunu haykırmakta idi (Romantisme adlı (ballade)'ında ise şair yeni bir şiir parolası olarak (Bir kalbe sahip olmasını bil ve bu kalbi anlamayı bil!) ve bu kalbi anlamasını bil! diye sesleniyordu. Gençlik bu yeni şiir anlayışına hayrandı. Hayaletlerin, sevilen, tabiat dışı elemanların yer aldığı (ballade)lar belki İngiliz ve Alman edebiyatı için bir yenilik sayılmazdı ama, Polonyahlar için bunların bir tazeliği bir cazibesi vardı.

MICKIEWICZ'in 1823 yılında neşrettiği ve (ATALAR) adlı dramatik şiirlerin II ve IV. kısımlarından bazı parçalar ihtiva eden ikinci kitabında efsane unsurları daha fazla yer almış bulunuyordu.

(Atalar)'ın II. bölümünde, hayatta iken merhamet nedir bilmiyen bir prensin hayaleti, eski kölelerinden af dilemekte ve köleler baykuşlar yarasalar korusu halinde seslenerek eski efendilerinden intikam almakta idiler. Bir insanın diğer bir insan tarafından istismar edilmesinin en şiddetli tenkidini teşkil eden bu konularda genç MICKIEWICZ ihtilalci şairler arasında yer almıştır. Fertler arasındaki münasebetlerin insani olmaması halinde insanlığın mümkün olamayacağını ve insan haklarının da ancak o hakları çiğnemiyenlere nasip olacağını anlatan şair:

“İnsan olmağı bilmemiş bir kimseye

İnsan-oğlu yardım etmekten acizdir,, diyordu.

(Atalar)'ın IV. bölümü ise en büyük en ateşli bir aşkın itiraflarını isyanlarını iniltilerini duyurur. Kadim sevgisinin şiddetle ifadesi yine Polonya şiiri için bir yenilikti. Bu eserin en dikkata şayan tarafı MICKIEWICZ'in harikulâda ile hakikati biribirinden tefrik edilemeyecek surette mezc etmesi en muhayyel ve acaip buluşlarına bir gerçek süsü vermesi ve böylece en gayri muhtemel hadiseleri bize kabul ettirmiş olmasıdır. O, gerçekçi olduğu kadar hülya ve rüyaların efsanelerin en büyük şairi olmasını bildi. MICKIEWICZ'in (Atalar)'ın IV kısmındaki tarzı ile Schiller'in (Hiyle ve Sevgi) dramı arasında bir çok benzerlikler görülmüştür. Yine aynı şiirle goethe'nin (genç werther'in ıztırapları) eseri arasında yakınlık bulmak mümkündür.

(Wilno) da yazılan. (Atalar, II. ve IV. bölümü) ün MICKIEWICZ'in ilk şiirleriyle, his bakımından hatta (Ballade) ve (Romance) 'leriyle hiç bir ilgisi yoktur. Çarlık hükümetinin 1823 yılında Wilno üniversitesinde yaptığı tahkikat sonunda tevkif olunup mahkemeleri bir yıl süren gençler meyanında MICKIEWICZ'te vardı. (aşırı bir vatanperverlik propogandası) töhmetiyle mahkûm olan bu gençler ucsuz bucaksız Rusya'nın müntehalarına sürülecekti. İşte MICKIEWICZ istibdada karşı içinde derin bir isyan hürriyete susamış, mukabele görmiyen aşkı dolayısıyla de bedbaht ruhunda şiir aşkı ve dağarcığında iki şiir kitabı olduğu halde Polonya'ya vedâ ediyordu. Rusya'da (Saint-Pétersborug) Odésa Moskova ve tekrar (saint - Pétersbourg) da ikamet eden ve Rusyada kaldığı beş yıl zarfında bir hayli dost edinen gizli bir şebeke ile münasebette bulunan MICKIEWICZ Moskovada en büyük Rus şairi (Alexandre Pouchkine) ile tanıştı. MICKIEWICZ'in Saint - Pétrésbourg'a muvasalatından bir yıl sonra (1825) dostları

tarafından tertiplenmiş olan isyanı Çarlık hükümeti bastırmış ihtilalci şair (Rylleiev), asmış diğer ihtilalcileri ağır cezalara mahkûm etmişti. Bu hadiselere adları karışmış olmakla beraber MICKIEWICZ ile Pouchkine, mucize kabilinden cezasız kurtuldular Rusya aleyhine bilâhare yazdığı Şiirler dolayısıyla Pouchkine Mickiewicz'e darılacak ve onu kasederek (Bronz süvarisi) ni yazacaktır ama Mickiewicz 1837 yılında bir düelloda öldürülen Pouchkine'i asla unutmıyacak onu daima övecektir. Her ikisi de milletlerin birleşmelerini büyük bir aile halini almalarını hep can ve gönülden temenni etmemişler mi idi?

Mickiewicz, dostları sayesinde uzun ve yorucu teşebbüs ve müracaatlerden sonra Rusyadan çıkmak müstesnasını istihsal edebilmiş ve nihayet mayıs 1829 da Batı Avrupaya hareket etmiştir. Rusyada bulunduğu yıllarda, Mickiewicz'in çalışmaları verimli olmakla beraber değişik bir mahiyet arzeder. 1826 da Moskova'da intişar eden sonnet) leri (aşk sonnetleri) ve Kırım (sonnet'leri) diye iki devreye ayrılır. Birinciler şairin Odesa'da geçirdiği müddet zarfındaki intibalarını, duyularını ve sevgi tecrübelerini tasvir eder, biraz özenli bir eda taşıyan şiirlerdir (Kırım sonnet) lerinin yine şehvi bir tarafı varsa da dağlar, denizler, tabiat manzaraları, burada, şairin iç dramı için şahane bir fon teşkil eder. Gece ve deniz, uçurumların yarattığı korku, bozkırların sükutu şairin hayalinde canlanıyor kâh gökler yere seriliyor kâh deniz topraklara hâkim, buz dağları haline geliyordu. Mickiewicz bu (sonnet) lerine şark edebiyatından mülhem bir çok tasvirler ve kelimeler ilâve etmiştir.

“Ey deniz! içindeki mahlûklar kalabalığında gök yüzü kararınca derinliğinde uyuyan bir ahtapot var ama hey şey susunca uzun kollarını yayar harekete getirir. Ey düşünce! derinliklerinde hatramın sinsi kurdu kötü günlerde ihtiraslar fırtınasında yaşar uyuklar kalb sükûnete kavuşunca da tekrar onu tırmalar.,,

Aynı tarihlerde (uç Boudry) ve (Pusu) adlı iki (ballade) ve Rusyada yaşadığı yılların sonlarına doğru Fransızca olarak (geleceğin tarihi) adlı bir "deneme" neşretti. Bu sonuncusu (Atalar)ın III. kısmı yazılmazdan çok evvel geleceğin teknik terakkilerini fakat fikir ruh ve imanın çıkmaz yollarını, karanlık köşelerini tasvir ediyordu İşte bunların bir yerinde şu mısralara rastlanır:

"Yükseliyorum, orada, devrin şahidinde
kasında uçuyorum,
İnsanoğullarının üstünde
Peygamberler arasında
Bir hançer gibi nazarlarımla deliyorum
Geleceğin kirli bulutlarını...
Dünyanın mukadderatına ait fal kitabı orada gömülü
Orada ayaklarının ucunda."

Onun için bir çok tahassüsler kaynağı ve Polonya edebiyatına paha biçilmez eserler kazandırmasına sebep olan Kırım seyahati esnasında, Mickiewicz daima tarassut altında bulunduğunu biliyor ve düşüncelerini bazı dostlarından hatta sevgililerinden bile saklamak mecburiyetini hissediyordu. İhtilalciler, suikastçiler aralık ayı ayaklanmasının müstakbel kurbanları Mickiewicz'in dostları, hepsi, iki yüz takınmak mecburiyetinde idiler. Çarlık rejiminin mutlak istibdadı yalnız söz hürriyetini değil düşünce hürriyetini de yasak ediyordu. Bu yılların acısı ile Mickiewicz, (Konrad Wallenrod)'a (Eğer ihanet gerçekten esirlerin son silâhı ise) ona da başvurmakta tereddüd etmeyeceğini söyletir. Bir bozgun havası ve ümitsizlik içinde kaleme alınan bu eser, hem düşman baskısı altında duyulan aciz ve iztirabı ifade, hem de sayıca kuvvetce üstün olan düşmana karşı kullanılabilir mücadele usullerini izah ve münakaşa eder. Konrad, hiyle ve ihanete taraftar olmamakla beraber son çare olarak bunu görür ve (düşmanın zoru ile bu çareye

başvuracağım saate lânet olsun) sözleriyle isyanını anlatır.

Bu eserde MICKIEWICZ, aksyonun aşkın intikamın kinin ve esaretin karışık psikolojisini çetin bir tahlile tabi tutar.

"Ey Niemen! yakında geçitlerine saldıracak
Çılgın çeteler, ellerinde demir ve ateş...
Bu gün hürmet edilen kıyıları baltalar
O güzel yeşil tarlasından mahrum edecek
Bahçelerdeki bülbülleri top sesleri göç ettirecek.

Tabiatın altın zincirle birleştirdiğini,
Milletlerin garezi tarımar edecek;
Evet her şey kırılacak, yalnız sevgililerin kalbleri;

Savaş destanlarında tekrar birleşecek"
(Konrad Walleurod) 1828 de intişar etmiş, iki yıl sonra da kasım isyanı başgöstermiştir. artık mücadeleciler ve ihtilalci Mickewicz'in şiirleri milletin yalnız muhayyilerini harekete geçirmek ve onu düzenlemekle yetinmiyor. Polonyadaki hadiselerin seyrine de tesir ediyordu.

Rusyayı terk etti. Kırım sonra Hamburg ve Berlinden geçerek Prag'a uğramış sonra tekrar Almanya'ya dönerek Weimar'da goetheyi ziyaret etmiş, Faust'ın ilk kısmının temsilinde bulunmuş daha sonraları İtalya ve İsviçreye gitmiş ve Alp dağlarının bir geçidinde (Splügen)de konaklarken en güzel (epique) şiirlerinden birini yazmıştır. Gezdiği yerler arasında Floransa, Roma Cenevre, Dresden göze çarpar. İşte bu sonuncu şehirde (Atalar)ın III. kısmını yazmıştır. Bu üçüncü bölüm, (İlâhi komedyaya Faust'a hatta Eschiyle'in Zencire vurulmuş Prométhée) sine benzetilmiştir. Bu dramatik şiirin hususiyeti tarihi bir gerçeği hayalî bir sahne haline sokmasıdır. Şair yüreklerde tutuşan kahramanlık ve fedakârlık meşalesi yanında Polonya camiasının çirkin karanlık taraflarını da tasvir etmeği ve yine günün vakaları yanında gelecekte haber vermeği ihmal etme-

miştir. Aşağıdaki mısralar bunun bir delili sayılabilir:

Rüzgârlar baş kaldırmış duyuyorum,
Deniz ejderleri kutuplar arasında...
Hepsi buluttan kanatlar takınmışlar,
Kırıp zencirlerini, dalgaların sırtında,
Artık kudurdu ummanlar duyuyorum.

Buzdan gemlerini ısırmada,
Islak boynunu kaldırır bulutlar altından

Bir tek zencir, artık bir tek zencir kalmada..

Çekiç sesleri geliyor, o da kırılacak duyuyorum, o da...

Mistik bir mitoloji olduğu kadar, (Atalar)'ın muhtevası insanî ve laiktir.

(Promethée) konulu bir trajedi yazmaz yazdığı tasarlayan MICKIEWICZ'in (Atalar) da bu tasavvurunu açıkladığı görülür, (Zeus)'e karşı Koyan Yunan Devri gibi şair fevkâlbeşer kuvvetleri boy ölçüşmeğe davet eder onlara meydan okur.

"Beni dinleyin! Ey tabiat, ey tanrı!
Size layık bu musiki bu şarkı
Ben Sultanım, uzatırım ellerimi,
Uzatırım ta göklere dayarım avuçlarımı.

Sınırları üstüne kaldırdım ellerimi dünyanın,
Durdu birdenbire çanların sallanmaları...

Tek başıma şarkı söylerim, duyurum şarkılarımı,

Rüzgârın nefesi gibi sürekli ve ağır
Arasından geçer sayısız insan dalgalarının.

Sızlanır eseflerle homurdanır boralarla

Hem sürükler yüzyılları arkasından
Her sesin ahengi var tutuşur kızıl alevlerle

Bütün sesler kulağımda, her biri gözlerimde

nasil ki rüzgar savurur dalgaları
Duyurum ışıklarında uçuşlarımı,

Bulutlardan elbisesinde görürüm onları.

Bu şarkı yakışır tabiata, tanrıya
Bu muhteşem yaradılış şarkısı

Hem kuvvettir hem cesaret kaynağı
hem de ölümsüzlük, böyle bir şarkı
Bundan büyük ne yaptın ki tanrım?

Ta içimden geliyor bu düşünceler
Onları canlandırmakta bu sözler.
Susadım uçuşa, gezegenlerin yıldızların çarkından kaçmağa

Bu bedeni yeryüzünde bırakıp, bir ruh gibi sarılarak kanatlara gideceğim tanrı ile tabiatın birleştikleri sınıra"

(Atalar) trajedisinin III. kısmının ön sözünde MICKIEWICZ Polonya istibdat boyundruğu altında inerken, ancak hristiyanlığın ilk devirlerinde Havarilerin ve müritlerin maruz kaldıkları mezalimle mukayese edilebilecek işkenceler karşısında kalan milletin gösterdiği tahammülün büyüklüğünü ve tarihi olayları hiç bir mubalağaya lüzum görmeden sadakatle tasvir ettiğini açıklar. George Sand'da bu eserden bahıs ederken: (Bu tasvirleri ne Byron, ve goethe, ve ne de Dante yapabiliirdi: Sion peygamberlerinin beddua ve göz yaşlarından beri bu kadar geniş bir konuyu bir milletin yıkılışını bu kudretle terennüm edecek hiç bir ses yükselmemiştir.) diyor.

Atalar) daki, konuşma diline pek yakın ve nesirden pek az farklı herkesin anlayacağı sadelikteki dili bu eserin Polonya şiirinin en güzel örneklerinden biri olmasını izah edemez. Şair hangi vasıta ile hangi sihirli bir iksir ile bu kadar temiz ve (concret) bir neticeye ulaşmıştır. Bunu anlamak güç oluyor. Hafızalarda yerleşen en tesirli sözler belki de basit bir gerçeğin ifadesini teşkil edenlerdir.

"Korku içinde kalktılar ve o nisbette daha canavar oldular" Kelimelerin doğuşu beklenecek bir şekilde kullanılışları, bir ideale yönelişleri (Slave) edebiyatında

eşsizdir. MICKIEWICZ'e göre kelimeler yalnız bir düşünceyi nakl etmezler. Onların cisimler gibi bir madde tarafı vardır. Şair onların biçimlerini yuvarlaklığını, hareketlerini aydınlatma derecesini his eder. (Atalar)daki hülyaların eşya gibi bir izafi sikleti, bir rengi, bir kabarıklığı vardır. Bir an gelir ki, kelime yuvarlanır, kıvılcımlar saçar ve infilâk eder.

(Atalar), bütün bir insan ömrünü almağa yetecek nadir eserler gibi (Faust), ayrı ayrı zamanlarda büyük bölümler halinde vucude getirilmiştir.

MICKIEWICZ, Dresden'de iken (akıl ve İnsan), (Bilgiler)... gibi dinî mahiyette şiirler de yazmıştır. 1832 yılında (atalar)'ın III. kısımdan maada (Muhacirler kitabı), (Milletin kitabı) eserlerini vermiştir. onlar kuru birer siyaset kitabı değildir, Mickiewicz'in bütün şiirleri gibi onun hem kanı ile hem içinde biriken husran zehirile kaleme alınmış, esaret ve hürriyet şiirleridir. O zaman Papalık gerek bu eseri gerek Lammenais'nin aynı ruhta yazılmış (Bir mutekidin sözleri)ni afaroz etmişti.

Fransızların hayalinde Mickiewicz, Pariste Alma meydanında dikili Bourdelle'in heykeli gibi elinde kalan asası bulunan bir gezgindir.

Yukarıda zikredilenlerden sonra neşredilen ve Polonya asilzâdelerinin eski hayatını Tasvir eden (Pan Tadeusz), Polonya muhacirlerinden bazılarını hayal kırıklığına uğrattı. Çünkü onlar, günün gerçeklerine daha uygun ve 1831 yılı savaşlarına ait bir eser umuyor, bekliyorlardı. halbuki, (Pan Tadeusz), geçmiş günlerin örf ve âdetlerini, o büyük ormanlardaki avları, dönüşsüz bir çağın hayatını, canlı kıvrak bir dille manzum olarak anlatan bir romandı. Burada bahsedilen ülke onun doğduğu yaşadığı yerlerdi. Hatıraları tap taze kalmış olmakla beraber zaman ve mekân itibariyle oralardan uzakta bulunması, Mickiewicz için eserin sağlamlığına lüzumlu perspektifi temin etmişti. Teferruatta gözetdiği büyük realizme rağmen (Pan

Tadeusz) köylüleri (Vermeer)'in (interieur) lerinde olduğu gibi tabiat üstü bir ışık içinde yazıyordu. Bu eser, eski Polonya Tarihini terennüm etmekle beraber yeni doğacak Polonya'yı da müjdeliyordu. Mazi ile istikbal arasında muallakta, vatanı kalan muhacirler için, bu kitapta güvenecekleri dayanabilecekleri sağlam bir ruh, bir zemin mevcuttu. Her şeyi af eden iyilik duygularıyla bezenmiş bu eser, milletin sinesinde kötülüğe yer vermiyor onu daha asil ve güzel yapacak öğütler de bulunuyordu. (Mickiewicz), avrupanın amansız gerçeklerinden Polonyalıların muhaceretinden bassetmeden çocukluğunun dünyasına bu dönüşünün sebeplerini izaha çalışır ve adeta tarihin gadrine uğramış olan memleketinden böyle bir konunun şiirine kapılmış olmadan ötürü af diler.

(Pan Tadeuzs) şairin büyük eserlerinin sonuncusu sayılır. Mickiewicz 1834 yılından sonra, şair olarak susmuştur.

Bir kaç küçük lirik şiir ve Pariste sahneye koymağı tasarladığı ve Fransızca yazdığı iki dram da bu nesirlerin sonuncusu sayılır. Bu tarihten sonra, o, Edebiyat tarihi, pedagoji ile iştigal edecek faal bir politikacı ve gazeteci olacaktır. Kasım ayaklanmasının muvaffakiyetsizliği, Polonya'nın ümitsiz bir duruma düşmesi, muhacirlerde (mistique) temayüllerin azami haddine varması Fransa'da kapitalist rejiminin istikrar kesb etmesi, istikbal hakkında hiç bir tahminde bulunulmaması, bütün ümitleri kaybolmuş bir dünyada artık yaratmak kudretini kendinde göremiyen şairi sükûta sevk etmiştir. Bu yorgunluk ve bezginlik devrinde Mickiewicz'te kendini (mistique) tefekkürlere kapırdı Zaten şiirden umduğunu da tahakkuk ettiremez durumda idi. nitekim bir dostuna yazdığı mektupta düşüncelerini şu cümlelerle ifade ediyordu:

“Bana kalırsa tarihi şiirlerin ve umumiyetle şiirin eski şekli artık çürümüştür. Bunlar olsa olsa okuyucuları eğlendirmeye

yarar. Asrımızın gerçek şiiri belki daha doğmamıştır. Eğlence için veya pek mahdut gayeler için çok yazdık. Bir siyasi tahifa bir aktris bir fahişe durumuna düşen sanata yeniden saygı uyandırabilmek için akıl ve mantığın bize öğretmeyeceği şeylerin nimetlerine erişmiş bir şair olabilmek için, artık bir aziz bir veli olmak icap ettiğini sanıyorum. Bu düşünceler beni kaygulandırmaktadır. Bazan Musa gibi Sinai dağının zirvesinden (Mevcut arzı) görür gibi oluyorum. Fakat kendimde ona ulaşacak liyakatı bulamıyorum.”

İşte bu sıralarda şair hem (geleceğin Tarihi) ne tekrar koyulur, hem de (Polonya tarihinin ilk yüzyılları) üzerine bir etüde başlar. (Lausanne) üniversitesinde de kabul ettiği (Latin Edebiyatı) kürsüsü onu çok vakit alan, filoloji ve pedagoji çalışmalarına mecbur kılar. (Lausaune) da Sainte-Beuve ve ile yazışan Prof. Juste Olivier ile kurduğu dostluk sayesinde, bilâhare (College de France) da bir kürsüye getirilecektir. Üniversite rektörünün ve talebesinin saygı ve sevgilerini kazanmış olan Mickiewicz ((College de France) ta kendisi için ihdas olunan (Slav Edebiyatı) kürsüsünü işgal etmek üzere (Lausanne) dan 1840 yılında ayrılır. İsviçrede kaldığı zaman zarfında ve (Lausanne)’a gelmeden önce (Düşünceler) adlı bir kaç (lirique) şiir ve yarıda kalan (Vivims)’u yazmıştır. Bu eserlerin (mystique) olmasına rağmen duygularımıza hitap eden şekli ve ilmî denebilecek vecizliği dikkate şayandır:

“Önümde insan kalbleri açılyordu.
Bir alchimiste gibi kafa taslarının içini
seyrediyordu.”

Şairin ölümünden sonra çıkan (Lausanne Lirique) leri adlı şiirleri yukarıkilerden bir az farklıdır. Bunlarda yeni bir düşünce tarzı bir (tevekkül) vardı. O, kendi yaşı için (Hezimet yaşı) demiyorumu idi?

“saf bol gözyaşı döktüm
Temiz melek gibi çocukluğum için
Aptalca mağrur gençliğim için

Hezimet yaşı olgunluk yaşı için
Saf, bol gözyaşı döktüm...”

“İçimde bir memleket var düşün-
cemin vatani
Kalbimin ailesi sayısız hesapsızdır
Bu memleket şekli gözlerimle yer-
leşenden daha güzeldir.
Bu aile benim için bütün hısımlarımdan daha kıymetlidir.”

1840 yılında Pariste başladığı dersleri (Orléans)lar taraftarı hükümet, 1844 te yasak ediyor. Bu dersler, gerçekleşmesi mümkünsüz fikişler ihtiva etmesine rağmen Hürriyet Mefhumunu savunması dolayısıyla Mickhelet ve Ed. Quinet’nikiler gibi çok rağbet görüyordu.

Bazan dinleyiciler arasında Sainte Beuve George Sand gibi tanınmış fransız edipleri bulunuyordu. Mickiewicz Montalembert, Lammenais Ed. Quinet, Michélet ile hep dosttu yalnız çağdaşı fransız şairleri ile tanışmamıştı. Konferansları Mickiewicz’in ne kadar geniş bir bilgiye sahip olduğunu, (slave) dünyasıyla avrupanın sosyal ve kültürel sahada hangi istikamedlerde inkişaf edeceği hakkında sezış ve tahminlerinin isabetini göstermiştir. Mickiewicz 1848 yılı Şubatında Roma’ya gelir. Artık, o, siyasi cereyanlara karışacak, bütün düşünce ve hareketleri Avusturya Harbine Polanya lejyonerleriyle katılmak ve Polonyanın kurtuluşu için çare aramak olacaktır. Ama bütün bu düşünceler akamete uğrayınca tekrar Paris’e dönecektir. O, daima milletlerarası samimi işbirliğinin faydalarına inanan, bu fikri müdafaa eden bir insandı. (Milletlerin birbirlerini imha etmelerinde hiç bir menfaatleri olamaz. İstibdadın yıkıldığı gün milletler arasında sulh ve sükûnet teessüs edecektir) demektedir. Lafayette’ten söz açarak (Bütün Avrupa milletlerinin, bir tek Avrupa milletinin fertleri olduğunu) anlatmak istemekte idi.

Mickiewicz, Pariste gazeteciliğe başlamış, (La Tribune des Peuples - millet-

lerin kürsüsü) adlı gazetede siddetli makaleler neşretmiştir. Bu gazetenin 1849 da kapanmasından sonra hayatı güçleşmiş, son yılları hep yoksulluk içinde geçmiştir. O, her türlü hareket serbestisinden, yazı yazabilmek imkânlarından mahrum, hasta karısı ve çocukları ile sefalet içinde yaşıyordu. Bununla beraber yine bütün ümitlerini kaybetmiş değildi yeni hadiselerin vukuunu, yeni fırsatların çıkmasını beklemekte idi. karısının ölümü, onu, büsbütün perişan etti. Nitekim bu matemi dolayısıyla bir dostuna yazdığı mektupta: "artık hayatım birbirini takip eden cenaze merasimlerinden ibarettir. Hergün ya birini, ya bir şeyi görmüyorum. Birlikte yaşadığım ve birlikte iztirap çektiğim nesilden bir kısmı bizi dönüşsüz olarak terk etti. Bir kısmı'da ölümden farksız olan karanlık matemli günler yaşamaktadır."

Türkiye'nin müttefikleri İngiltere ve Fransa ile Rusyaya karşı giriştiği savaşta (1853), Polonya mültecileri, kendi davalarını dünya efkârına duyurmak için bir fırsat görüyorlardı. Mickiewicz, de Prens Czartovyski ile mutabık olarak gönüllü bir Polonya ordusu kurmak üzere İstanbula müteveccihen Paristen ayrılıyor.

Mickiewicz'in İstanbulda geçirdiği günler karşılaştığı entrikalara göğüs germekle geçiyor. İtalya'da olduğu gibi İstanbul'da karşısında bütün planlarını alt üst eden ve bir alay kurmasına mani olmak isteyen Wladyslaw Zamayski'yi buluyor.

26 Kasım 1855'te Burgaz adası karargahında koleradan ölen Mickiewicz'in bir bir dostuna söylediği son sözler: "Çocuklara söyle, daima sevişsinler!" olmuştur.

O çoşkun bir vatanperverliği bütün insanlık sevgisi ile birleştirmeyi bilen, Polonyanın en büyük vatan şairi millî kahramanı idi.

(Collegé de France)'ta bir dersinde

Bayron'dan bahs ederken: (şiirin manasız bir eğlenceden, kelimelerden ve dileklerden ibaret olmadığını ve insanın yazdığı gibi yaşaması gerektiğini anlatan ilk şair oldu) demişti. Bu sözler tamamen kendisi için de varittir. Gerek yaşayışı, gerek ölümü ile sözün ve (action)'ın nefsinde nasıl mükemmel bir mutabakat ve ahenk kurduğunu ispat etmiştir.

En geniş ve asil bir manada millî bir şair olan Mickiewicz ferdiyeciliği millî bir plana, milliyetçiliği de beşeri bir seviyeye yükselmeği başaran Polonya tarihinin eşsiz büyük adamıdır. O, hem Dünya ölçüsünde bir şair hem de bu gün bütün medenî milletlerin kurmağa çalıştıkları milletlerarası Birliğin ve tesanüdün müjdecisi bir mütefekkir, "Yalnızlık nemelâzım

"Yalnızlık! neme lazım İnsanlar,
onlar için mi şarkılarım?
nerede şarkılarımın ruhunu kavrayacak insanlar?
Şarkımın manasını kim kavrayacak bir bakışta?
Ve zavallı insanlar için nefes tüketen!
Dil söze, söz düşünceye hiyanet etmede
Dağılmadan daha sözde, kalbden fırlar düşünce
Sarar onu sözler titreşirler üstünde gömülü ırmak üstünde nasıl ki sarılır toprak
Bu sarsıntıdan derinliğini suyun anlar mı insanlar?"

Konrad'ın bu (message)'ini insanlık duymuş manâsını anlamıştır. Mickiewicz'in Wawel, Krallık şatosunun katedral'inde mahfuz küllerini "İnsan olmağı bilenler., insanoğlu tavaf edecektir.

Mickiewicz İnsanlık tarihinin sayılı büyüklerinden biri olarak daima insanlığın ruhunda yaşayacaktır.

Her eski ve yeni memleketin, her hangi hal ve şanda olursa olsun, mutlaka gerek folklorik ve gerek tarihî bir tıp medeniyeti vardır ki Şark milletleri en eskilerinin başında gelir. Bütün dünyaca kabuledilmektedir ki Eski Yunan ve Asya milletlerinin tababetinden aldığı esaslarla ortaya çıkan islâm tıbbî ve medeniyeti ile Orta zamanda temasa geçen Avrupa yeni bir Rönesans ile bütün cihan tababetinin en mühim tarihini kendisine mâl etmiş ve yirminci asır dünya tababetinin doğuşunda âmil olmuştur ki Şark'ın önce ilk sonra Garb'ın sonra ileri derecede son mertebeleri tarihlerini bilen bütün dünya hekimlerince mâlumdur.

Memleketimizin de Tıp Tarihinde iki devresi vardır. Birisi Türklerin İslâm memleketlerinin başında kurdukları müteaddid devletlerde bir çok tıbbî müesseseler, tıbbî eserler ve yetişmiş hekimlerdir ki bunlar şimdi islâm camiasında çoğalan hükümetlerin bu günkü hududları içinde mütalaa edilmektedir.

Memleketimizin de sınırları içinde bugüne kadar tanınmamış bir tıp medeniyeti mazimiz vardır ki Tıbbî ve Sıhhî ve İçtimaî Muavenet Müesseseleri, Tıbbî literatürümüz ve hekimler Bibliyografyasında yer alan bir çok hekimler, zengin, tıbbî bir folklorle tababet tarihimizin mazisi kıymet ve Hehemiyyetini arttırmaktadır. Bunların başında olan en eski tıbbî müessesemiz bundan 750 yıl önce Kayseri'de açılmıştır.

Bugün esash tamirine başlanan bu tıbbî müessesemizin dörtte üçü ayaktadır. 1206. da Anadolu Selçuk hükümdarı Kılıc Arslan'ın oğlu Gıyaseddin Keyhusev Kayseri'nin tam merkezinde Hacı ikiz mahallesinde bir medrese yaptırmıştır ve yanına da vasiyeti mucibince hemşiresi ve Kılıc Arslan'ın kızı Gevher Nesibe Sultan tarafından bir hastahane inşa olunmuştur ki 602 h. (1206 m.) tarihli kitabesi kapısının üzerinde durmaktadır.

Aynı zamanda yapılan bu her iki binanın yan yana bulunması ve içerden de birbirine bağlı ve banisinin medrese tarafında mevcut olan türbesi her ikisinin birlikte yani Tıp medresesi ve onun kliniği ile birlikte Kayseri Tıbbiyemizi teşkil etmektedir ki bu yalnız o şehre mahsus değildir. Bundan 12 sene sonra 614 (1217) de Sivas'da Kayseridekinin iki misli büyüklüğünde, keza içerden de birbirine zarif bir geçitle bağlı medresesi ve kliniği ile bir ikinci tıbbiye daha vucuda getirilmiştir.

Şarkta tıp tahsili usta ve çırak (yani mutahassis ve asistanı) şeklinde olduğu cihetle bu iki resmî ve idareleri layık hususi ve zengin vakıfca temin edilmiş bitaraf teşkilatla idare olunan ve diğer selçukluların şu Anadolu şehirlerinde açılmış ve birer amelî tıp mektebi mahiyetinde olan şu hastahanelerde Anadolu Selçuk imparatorluğunun hem sıhhî hizmetlerini ifa etmiş ve hemde hekim yetiştirilmiştir bugün dörtte üçü ayakta duran bu âbidelerin en muazzam birer şaheseri olan hastahaneler de bunlardır:

	1228	Divrikt'te Turan Melik Sultan Hastahanesi.
	1235	Çankırı'da Ata Bey ferah hastahanesi.
1219-	1236	Konya'da üç hastahane.
	1272	Kayseri'de Ali Pervan hastahanesi.
	1275	Tokad'da Pervane bey has tahananesi.
	XIII	üçüncü asırda Erzurum'da Hastahane.
		Erzincan'da hastahane.
		Konya Aksaray'ında Hastahane
		Akşehir'de hastahane
		Sivas'da ihtiyarlar, münevverler Darülacezesi
	1308	Amasya'da Anbar Abdullah hastahanesi.

Sivas'daki tıbbiyenin elimizde mevcut olan vakfiyesinden bu hastahanelerin idare tarzlarını, tahsis edilen vakıflarını ve bilhassa tıbbî kadrolarını öğreniyoruz ki bütün hastahanelerde müteaddid hekimler, cerrahlar ve göz mütehassısları yer almışlar ve amelî olarak ders vermişlerdir. ve hastahaneler zamanları icabı tam kadro ile vazife görmüşlerdir. Kayseri Tıbbiyesinin zengin vakıflara sahip olduğunu ve Osmanlılar tarafından da kuruldukları maksadları dahilinde faaliyetlerine devam etmişlerdir. Burada vazife alan hekimler hakkında bilgilerimiz henüz kâfi değildir. Bunlar Vakıflar Arşivinde tevcihat defterlerinde kayıtlıdır. Aynı zamanda Anadolu Selçuk hekimlerinin mühim tıbbî literatürü ve hatta hususi kütüphaneleri vardır. Muhtelif vesilelerle ele geçirebildiğimiz bazı vesikalarda rastladığımız nadir bile olsa kısa malumattan öğreniyoruz ki hastahane çeşitli hastalara bakılmış hariçten gelenlere de ayakta muayeneler yapılmıştır ve hatta ilaçları temin edilmiştir.

Hastahanelerin ve tıbbiyesinin planlarını tetkik ettiğimizde aradaki divarın tek olmasından her iki binanın aynı zamanda yapıldığını öğreniyoruz. Darüşşifa'nın muhteşem bir kapısı vardır, fakat 7,5 asırda önünde ki sokak iki buçuk metre kadar dolduğundan kapı batmış bir vaziyette olmakla beraber süslü ve zarif durumu görülüyor. En üstte zamanla bozulan bir yılan alameti izi vardır ki bunu biz Selçuk hastahanelerinin Çankırı'da ve Kastamonu'da bulunanlarında görüyoruz. Bu da üçüncü oluyor. Kapının yanında ayrıca bir de arslan kabartması vardır ki bunu biz bir sembol olarak konduğuna kailiz. Yani içeri giren arslan gibi kuvvetini kazanarak çıkacaktır, ilhamını veriyor ki bunun hakkında da Kastamonu'dekinde olduğu gibi halkın bir inancı ve tedavi vasıtası olduğu tahmin olunabilir. Zira halk Kastamonu'deki yilandan bir parça kazıya-

rak hastalara verilecek süte şifa maksadiyle katmışlardır.

Hastahane ve medresenin kapıları yandandır. İçeri bakılınca sıra ile ravaklar görülür ki bu da iç görünüşü iletmekte ve güzelleştirmektedir. Medresenin kapısı sonra yıkıldığından geçen asırda basit bir Methal kapı yapılmıştır. Keza bu da binanın yanındadır. Açılınca içiçe vaktiyle mevcut olan ravaklar zarif bir manzara teşkil eder.

Darüşşifa kısmında her üç yan ve cadde cephelerinde kapıları ve pencereleri avlıya açılan küçük ve büyük odalar ve bir de arkada açık bir eyvan vardır. Bahçenin zemini taş döşeli ve muhtemel ki ortasında bir de Selçuk binalarında teamül olduğu üzere bir havuz mevcut olmalıdır. Odaların mevcudu 18 dir. Biraz farklı olmakla beraber medresede aynı durumda odalar vardır. Mecmuu büyüklü ve küçüklü 13 dür. Her ikisi de aynı durumdadır. Yalnız burada banileri için zarif yapı ve Selçuk taş sekiz köşe sivri kubbeli bir türbe vardır ki Darüşşifanın banisi Gevher Nesibe Sultan burada yatmaktadır.

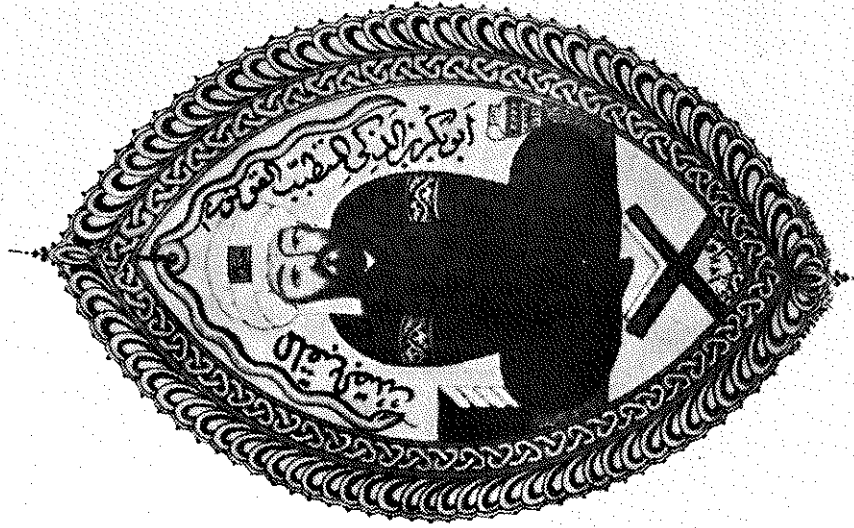
Her iki binanın havlularına nazır ravakları yıkılmıştır. Yalnız yerleri bellidir. Hepsi Kayseri'nin meşhur taşlariyle yapılmıştır.

Şimdi burası hükümet ve mahalli belediyenin yardımıyla unarılmağa başlanmış ve civar için çok lâzım bir çocuk bakım yurdu yapılmasına karar verilmiştir.

Tarihiyle, kitabesiyle, binasıyla bugün ayakta duran bu iki hükümdar kardeşin kardeş ve yanyana binalarının busene idrak edilen yedi yüz ellinci yılı memleketimizde tıbbımızın tarihî menşei ittihaz olunmuş İstanbuldaki bu sene 14 Mart Tıp bayramında tes'id olunmuş ve yine bu sene içinde hem binanın tamire başlanan yerlerini mahallinde görmek üzere Kayseri'de de bir merasim yapılmasına karar verilmiş bulunmaktadır.

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver tarafından XIII. asır minyatür uslubunda çizilmiş,
Genher Nesibe Hatun'un Şifaiyeyi ziyareti.

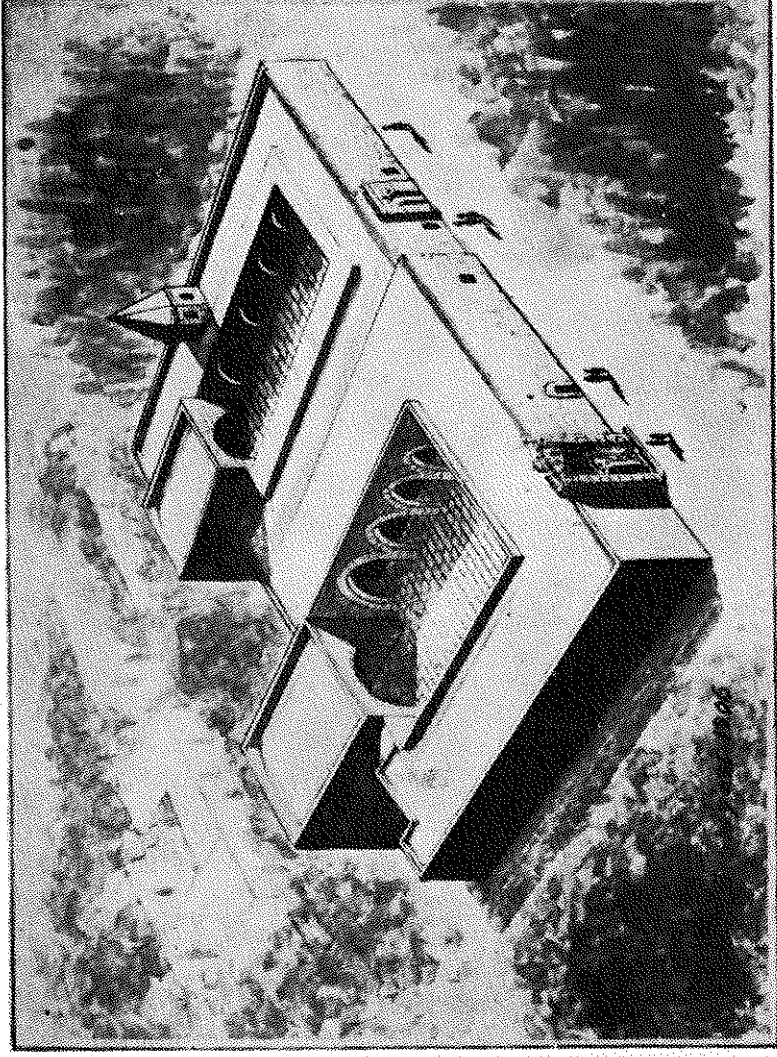
XIII. asr uslubunda Hekim Ekmeleddin (1) ve Ebubekir-i Kunevî. (Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver).

1

2

Büyük Selçuk hükümdarı Gıyaseddin.

Kayseri Şifaiyesi'nin Y. Mimar Ali Saim Ügür'ün Yeni ölçülere göre yapılmış restorasyonu
(Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver)

